

Työ- ja elinkeinoministeriö

Liite 2. Rakentamisen toimialan alueellinen kehitys ja rakennemuutoksen työvälineet

Rakennusalan tilanne alueilla kevään jälkeen yritysten ja työntekijöiden näkökulmasta

TEM lähetti 1.9.2023 ELY-keskuksille ja TE-toimistoille kyselyn rakennusalan työmarkkinatilanteesta ja toimenpiteistä alueilla. Kysely suljettiin 7.9.2023. Vastuksia saatiin yhteensä 26. Vastanneiden tahoina oli 14 ELY-keskuksesta (Kainuusta kaksi vastausta, Satakunnan ELY ei vastannut, Pohjois-Savon vastaus oli tehty yhteistyössä TE-toimiston kanssa), kymmenen TE-toimistoa (Keski-Suomi, Pirkanmaa, Pohjois-Pohjanmaa, Pohjois-Karjala, Varsinais-Suomi, Satakunta, Häme, Uusimaa, Lappi ja Etelä-Pohjanmaan TE-toimisto) ja Yhteistyöllä Muutosturvaa –hanke.

Rakennusala on hiljentynyt – vaikeudet edenneet eri tahtia maan eri osissa

Kaikilla alueilla näkyy merkkejä rakennusalan hiljentymisestä. Vaikeudet ovat edenneet eri tahtia maan eri osissa ja myös maakuntien sisällä.

Heikommasta päästä tilanne on Pohjois-Pohjanmaalla, jossa rakennusosalalla on epävarmuutta erityisesti asuntorakentamisessa mutta myös korjausrakentamisessa. Asuntokauppa on hidasta, myymättömiä kohteita on paljon, ja uusia projekteja aloitetaan vähemmän. Maakunnassa rakennusalan yrityksiä on viime aikoina lopettanut toimintansa, yrityksiä on selvitystilassa ja päätynyt myös konkurssiin (Jukkatalo, Siklatilat). Vähentynyt rakentaminen vaikuttaa myös rakennustuoteteollisuuden yrityksiin. Myös Uudellamaalla alan ahdinko on pitkällä, sillä työnantajat ovat viestineet merkittävistä taloudellisista vaikeuksista ja siitä, ettei rekrytointi ole lainkaan ajankohtaista.

Vastaavasti Etelä-Pohjanmaalla, jossa rakennusala käsittää koko rakennustuoteteollisuuden tuotantoketjun, alan vaikeudet ovat selvästi näkyvissä. Tilanne ollut maakunnassa heikko jo keväästä alkaen erityisesti suurten toimijoiden osalta, mutta nyt vaikutukset näkyvät myös pienemmillä toimijoilla sekä suoraa kuluttajamyyntiä tekeville. Pohjois-Savossa, jossa oli alkuvuodesta vielä pulaa työvoimasta, rakennusalan tilanne on yleisesti muuttunut kevään jälkeen selkeästi epävarmemmaksi. Uusien rakennushankkeiden määrä on vähentynyt merkittävästi, ja rakennusalan yrittäjät odottavat, että rakennusala kohtaa vaikeimmat ajat sitten 90-luvun laman. Pirkanmaalla alan heikentynyt tilanne koskee tässä vaiheessa erityisesti keskisuuria yrityksiä. Seurannaisvaikutukset ovat kuitenkin suuremmat, mikäli alan alamäki jatkuu ja kiihtyy.

Kaikissa maakunnissa tilanne ei kuitenkaan ole vielä yhtä kriittinen. Satakunnassa rakennusalan tilanne on heikentynyt ja työttömien määrä on hieman lisääntynyt. Muutosneuvotteluja on ollut teollisuudessa enemmän kuin rakennusosalalla, mutta osa näistä on ilmeisesti osittain liittynyt rakentamisen hiljenemiseen. Varsinais-Suomessa avoimien työpaikkojen määrä on kuluneena vuotena vähentynyt ja rakennusalan suorittavien työttömien työnhakijoiden määrä on lisääntynyt, mutta Varsinais-Suomi (Turku) tulee silti syklisesti laskusuhdanteeseen muiden isojen kaupunkien perässä, koska rakentamisen lupajonoja saatiin lyhennettyä kiitettävästi talvella ja keväällä.

Tyypillisesti rakennusalan negatiivinen trendi näkyy uudisrakentamisessa ja asuntorakentamisessa: Etelä-Savossa on myymättä uusia asuntoja ja uusia kohteita ei aloiteta, Kainuussa muutama isompi asuntorakennuskohde on valmistunut eikä uusia ole vastaavasti käynnistynyt, Pohjois-Karjalassa asuntorakentaminen on hiljentynyt merkittävästi ja Kesälahden rakennus Oy ajautui konkurssiin, Keski-Suomessa erityisesti Jyväskylässä asuntorakentaminen on hiipunut ja uusia valmiita asuntoja on paljon myymättä, Kaakkois-Suomessa asuntojen myynti takkuaa, Venäjän hyökkäyssota on aiheuttanut muutoksia ja Kymenlaaksossa Wickholm ajautui konkurssiin. Lisäksi Kaakkois-Suomessa sijaitsevan alihankintaverkoston toimintaedellytykset ovat heikentyneet valtakunnallisten toimijoiden konkurssien seurauksena.

Osalla alueista maakuntien sisäiset erot ovat huomattavia. Esimerkiksi Hämeessä Forssan seudulla, jossa on paljon rakennustuoteollisuutta, tilanne on heikentynyt merkittävästi, mutta Kanta-Hämeen ja Päijät-Hämeen tasolla vastaavaa kehitystä ei ole vielä tapahtunut.

Parhaimmasta päästä rakennusalan tilanne on Lapissa, jossa ollut tammi-heinäkuussa ollut työpaikkoja hyvin avoinna rakennusosalalla ja kaikki oppilaitoksista valmistuneet ovat myös työllistyneet. Lapissakin on kuitenkin nähtävissä pientä hiipumista asuntorakentamisessa, erityisesti Rovaniemellä, ja osa rakennusalan yrityksistä on reagoinut markkinoiden hiljenemiseen ja epävarmoihin näkymiin sopeuttamalla toimintaansa (mm. varautumalla lomautuksiin). Pohjanmaalla toivoa luovat vihreät investoinnit, eikä lomautusten tai työttömyyden kasvu ole vielä ollut merkittävää

Rakennusalan vaikeudet heijastivat myös muille toimialoille. Esimerkiksi Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus toteaa rakentamisalan nopea suhdannemuutos vaikuttavan nopealla aikavälillä myös muihin toimialoihin, kuten ikkuna- ja oviteollisuuteen, kuljetusalalle sekä sähköalalle. Ikkunoiden, ovien ja puutalojen valmistuksessa on jo näkyvissä orastavia heijastevaikutuksia näkyvissä lomautusten puolella. Etelä-Savossa uhkana on, että viennin väheneminen rakennustarviketoimialalla esim. vaneriteollisuudessa aiheuttaa tarvetta jatkaa lomautuksia mekaanisessa puunjalostusteollisuudessa.

Työvoiman kysyntä on vähentynyt – eroja alueiden ja ammattien välillä

Rakennusalan hiipuminen näkyy alueilla työvoiman kysynnän vähenemisenä. Esimerkiksi Pirkanmaalla avoimien rakennusalan työpaikkojen määrä on puolittunut nopeassa ajassa. Työttömyydessä tämä ei vielä näy, mikä kertonee yhä käynnissä olevista rakennushankkeista ja ulkomaisen työvoiman maasta poistumisesta. Nopeasta kehityksestä kertoo, että esimerkiksi Pohjois-Savossa rakennusyriyksillä oli vielä alkuvuodesta pulaa osaavasta työvoimasta ja tämän odotetaan kääntyvän loppuvuonna ylitarjonnaksi. Varsinais-Suomessa on havaittu avointen työpaikkojen vähenemisen koskevan erityisesti vuokratyöpaikkoja, vuokratyövoiman ollessa alalla yleistä.

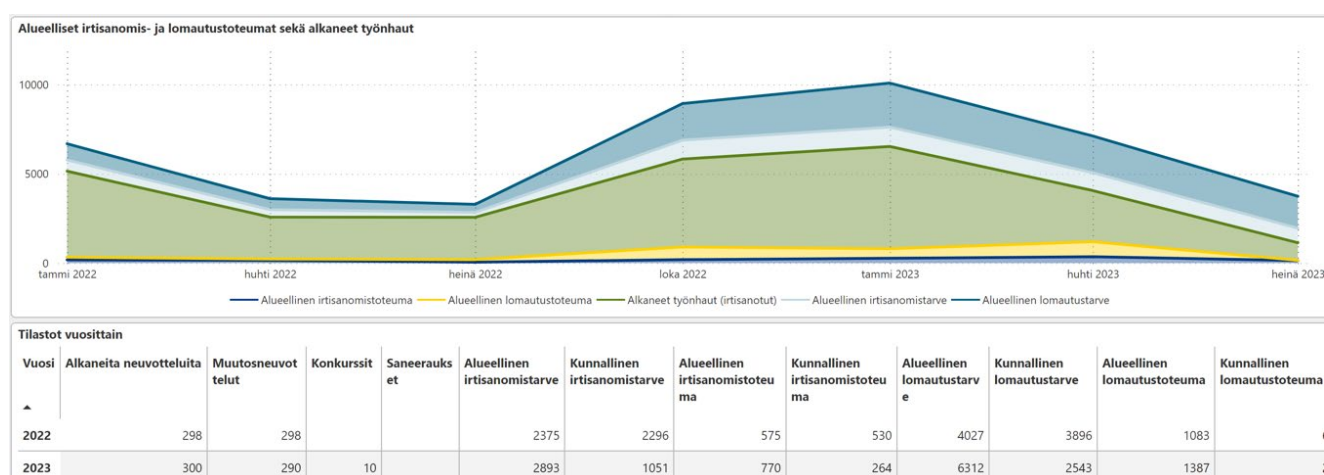
Työvoiman kysynnässäkin on alueellisia ja ammattien välisiä eroja. Lapissa alalla on edelleen myös rekrytointiongelmia, erityisesti pienillä paikkakunnilla ja tietyissä rakentamisen tehtävissä, kuten muurarit. Uudellamaalla mm. arkkitehtejä paljon työttömänä ja uusia avoimia paikkoja vain muutama, kun taas maanrakennuspuolella on edelleen pulaa tekijöistä ja erilaisille asentajille on yhä kohtuullisesti kysyntää. Keski-Suomessa rakennusalan avoimien työpaikkojen määrä on laskenut vauhdilla, mutta samanaikaisesti Äänekoskella rakentamisen taso on korkealla ja yritykset voivat palkat muualta vapautuvaa työvoimaa. Lisäksi maakunnassa kaivataan edelleen työntekijöitä saneerausrakentamiseen ja paikkoja on avoinna erityisesti henkilöstöpalveluyrityksissä.

Muutosneuvottelut yleistyneet – työttömyyden kasvua ennakoidaan

YT-laki velvoittaa vähintään 20 henkilöä työllistäviä yrityksiä ilmoittamaan muutosneuvottelujen aloittamisesta TE-toimistolle. Tätä pienemmillä yrityksillä ei ole ilmoitusvelvollisuutta. Tunnuslukujen yleisnäkymässä voi tarkastella, TE-toimistoon ilmoitettujen muutosneuvottelujen määriä.

Kaikista vähennystilanteista n. neljännes on ylialueellisia; vaativat kahden tai useamman alueen yhteistyötä/-koordinaatiota

Isoin osa neuvotteluilmoituksista ilmoitetaan pääkonttorin mukaan eli Uudenmaan TE-toimistoon, vaikka vaikutukset kohdistuisivatkin usealle tai täysin toiselle alueelle. Tämä selittää osaltaan Uudenmaan suuria neuvottelujen lukumääriä.

Alkaneiden neuvottelujen määrä rakennusalalla on ylittänyt jo nyt syyskuun alussa viime vuoden neuvottelujen määrän. Samoin neuvottelujen piirissä olevien määrä eli ”alueellinen irtisanomistarve ja ”alueellinen lomautustarve” ovat ylittäneet jo vuoden 2022 lukemat. Lomautettujen toteumatietoja ei ole mielekästä seurata, sillä niistä on vain pienestä osasta neuvotteluista lopputulostieto.

Alueilla työttömyyden kasvusta näkyy jo merkkejä ja tilanteen odotetaan heikkenevän. Esimerkiksi Uudenmaan TE-toimistossa rakennusalan ahdinko ei vielä merkittävästi näy työnhakija-asiakasmäärien lisäyksenä, mutta merkkejä työllisyystilanteen heikentymisestä on nähtävillä, kuten lisääntyneet lomautukset. Aivan viime viikkoina elokuun 2023 aikana uusien rakennusalan työnhakijoiden määrissä on ollut havaittavissa kasvua ja työttömyyden odotetaan lähtevän kasvuun vasta meneillään olevien rakennusprojektien valmistuessa.

Hämeessä taas rakennustuoteteollisuuden vähentynyt tilauskanta heijastuu jo muutosneuvotteluina eli lomautuksina ja irtisanomisina. Vastaavasti Pirkanmaalla rakennusalan muutosneuvottelujen määrä on tuplaantunut keväästä. Toistaiseksi maakunnan yrityksissä ei ole päädytty laajamittaisesti irtisanomisiin, mutta alan lomautusten määrä on kasvussa.

Pohjois-Karjalassa lomautuksia on jo muuttunut irtisanomisiksi ja esimerkiksi rakennusalan koulutuksissa on haasteita löytää työssäoppimispaikkoja. Työttömyys on kasvussa myös Pohjois-Pohjanmaalla, jossa rakentamisala on merkittävä työllistäjä. Lisäksi monet maakunnan rakennusalan yrityksistä ovat joutuneet

lomauttamaan työntekijöitensä heikon kysynnän vuoksi (mm. Kontiotuote) ja kysynnän seisahtuminen näkyy myös suunnittelu- ja arkkitehtitoimistoissa. Myös Pohjanmaalla lomautettujen määrät ovat kasvaneet, mutta henkilömäärät ovat vielä pieniä. Satakunnassa työttömien määrä on lisääntynyt hieman. Varsinais-Suomessa rakennusalan työttömyys on lisääntynyt noin 10 prosenttia verrattuna vuoteen 2022 ja työttömyyden odotetaan kasvavan voimakkaasti tulevien kuukausien aikana.

Keski-Suomessakin lomautusten määrä on noussut ja irtisanomisia tapahtunut, mutta kynnys irtisanomisiin on korkealla, sillä osaavasta työvoimasta halutaan kiinni. Sama pätee Kainuussa, jossa ongelmana on vanheneva väestö ja eläköityminen on jo pienentänyt alan työttömyyslukuja. Myös Pirkanmaan ELY ennakoii, että aiemmista suhdannevaihteluista poiketen fiksuilla yrityksillä voi olla kasvavaa halukkuutta pitää kiinni osaavasta työvoimasta ja irtisanomiset nähdään viimeisenä vaihtoehtona, kun muut keinot on käytetty. Tämä johtuu siitä, että osaavan työvoiman pula näkyy myös rakennusalalla ja tulevaisuudessa Ukrainan massiivinen jälleenrakennus tulee sitomaan suuren joukon nyt Eurooppaan hajautuneita rakennusalan ammattilaisia.

Ulkomaisella työvoimalla on merkittävä rooli rakennusalalla ja ulkomaisen työvoiman muutosta alueilla on saatavilla olevan tiedon pohjalta vaikea arvioida.

Julkinen rakentaminen ja toteutettavat yksityiset hankkeet paikkaavat tilannetta

Osalla alueista toivoa herättää julkinen rakentaminen. Etelä-Karjalassa Lappeenrannan sisäliikuntahallin rakentaminen alkanee ensi vuonna ja jäähallin rakentamista on myöhennetty vuoteen 2025. Kymenlaaksossa toivoa tuovat Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun kampuksen rakentaminen Kotkassa, raja- ja merivartiokoulun peruskorjauksen kehittämishanke Imatralla ja monitoimitalon toteutushanke Kouvolassa. Lisäksi Kotkan opiskelija-asuntokortteli on saanut rahoituksen ja rakentaminen alkanee tänä vuonna ja Kouvolan keskustassa on käynnistynyt pari vuokra-asuntohanketta. Kainuussakin on julkisen rakentamisen puolella käynnistynyt muutama isompi kohde, Vuokatissa ja toinen Kajaanissa jotka tasaavat tilannetta. Myös Varsinais-Suomessa julkiset hankkeet tulevat todennäköisesti pelastamaan työtilannetta ja yrityksiä jonkin verran, mutta niiden kohdalla ei tiedetä vielä tarkkoja käynnistysaikatauluja.

Julkisen rakentamisen lisäksi näköpiirissä on toki edelleen myös yksityisiä hankkeita. Pohjois-Pohjanmaalla Oulussa on useita suunniteltuja hankkeita, kuten uusi Nokia-kampus, pääpoliisiasema ja vankila, sekä Raahensa SSAB:n uusi tutkimuskeskus ja hallintorakennus. Oulun tulevat asuntomessut ja sairaalan uudistaminen luovat myös työpaikkoja. Tulevaisuuden suunnitelmia ovat monitoimiareena, Aseman seutu, Terwa Tower ja Heinäpään jalkapallostadion, ja Hailuodon kiinteä yhteys -hankkeelle on myönnetty rahoitus ja hanke on käynnistymässä. Toimitilarakentaminen on myös hyvällä tasolla Pohjois-Pohjanmaalla. Keski-Suomessa myönteisinä asioina voidaan todeta esimerkiksi Jämsän Hallin ja Himoksen sekä Metsä Groupin Äänekosken investoinnit.

Varsinais-Suomessa on vireillä monia suurinvestointeja: raitiotie, Tiedepuiston kansi, Taito-kampus, historian ja tulvaisuuden museo, sataman yhteisterminaali, Ratapihan arena, tunnin juna, lähijunaliikenne ja matkakeskus. Musiikkitalo Fuugan rakentaminen alkaa syksyllä ja tunnin junan toteuttaminen sai kirjauksen hallitusohjelmaan asti. Myös vihreän siirtymän investoinnit kohentavat tilannetta: Pohjanmaan ELY-keskuksen alueelle on odotettavissa vuosikymmenen loppuun mennessä jopa 17 miljardin investoinnit pääosin vihreään siirtymään keskittyen, mikä aiheuttaa valtavan kysynnän myös rakennusalan työntekijöille. Osa

investoinneista on nyt jo rakenteilla, toiset odottavat lopullista päätöstä ja loput puskevat luvitusputkessa eteenpäin.

Varautuminen ja kehittämistoimet alueilla

Rakennusalan tilannetta seurataan aktiivisesti

Kuten Etelä-Savon vastauksessa todetaan, rakennusala on aina ollut suhdanneherkkä. Alueilla seurataan tarkoin alan tilannetta. Esimerkiksi Etelä-Pohjanmaalla ELY-keskus pitää tiivistä yhteyttä palveluntuottajiin, koulutusorganisaatioihin, TE-toimistoon ja kuntakokeiluihin. Pirkanmaalla ELY-keskus on varautunut tilanteeseen toimialan edunvalvontajärjestöjen, työnantajien ja julkisten toimijoiden yhteiskeskusteluihin sekä kohdennettujen toimien alustavalla tarvekartoitukselle ja alueen TE-palvelut on tehnyt varautumissuunnitelman. Keski-Suomen TE-toimistossa seurataan reaaliajassa toimintaympäristön muutoksia sekä johdon että ennakoitiasiantuntijan toimesta ja yritysasiantuntijat kartoittavat yritysten tilannetta koko maakunnan alueella yrityskontaktien kautta. Myös Pohjois-Savon TE-toimisto ja ELY-keskus seuraavat tilanteen etenemistä aktiivisesti sekä suunnittelevat ja toteuttavat toimenpiteitä muuttuneessa työmarkkinatilanteessa. Syyskuussa maakunnassa järjestettiin syyskuussa keskustelutilaisuus rakennusteollisuuden yrittäjille.

Kainuu ELY-keskuksessa ennakoivan muutosturvan toimintamallin olevan edelleen käytössä ja että henkilöresursseja on irrotettavissa neuvontaan ja muutosturvaan, mikäli tilanne työmarkkinoilla nopeasti muuttuu. Ennakoiva muutosturva on käytössä myös Hämeen TE-toimistossa käytössä oleva ja tulevia muutostilanteita seurataan säännöllisesti. Hämeen ELY-keskuksen mukaan toimialan suhdanteesta ollaan tietosia ja valmius reagoida on hyvällä tasolla. Ennakointia tukee se, että rakennettu ympäristö on mukana Työvoimabarometrissa ja rakentamiseen liittyen on keskusteltu erityisen seurantaryhmän perustamisesta. Myös Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus on valinnut yhdeksi uudistuvan työvoimabarometrin toimialaksi rakentamisalan ja tähän liittyen järjestetään mm. toimialakohtainen sidosryhmätilaisuus rakentamisalan toimijoiden kanssa lokakuun alkupuolella.

Tilannetta seurataan myös Lapissa, jossa rakennusalan hiipuminen ei ole vielä edennyt pitkälle. Mikäli työmarkkinatilanne heikkenee rajusti rakennusosalalla, mm. työlupalinjausta tarkastellaan uudelleen. Tilanne on sikäli hyvä, että lappilaisille rakennusalan työntekijöille on työtä tarjolla myös Pohjois-Ruotsin ja -Norjan isoissa rakennushankkeissa, mikäli työllisyystilanne kotimaassa heikkenee.

Täydennys- ja jatkokoulutusta sekä tukea alan vaihtoon tarjolla

Alueilla on tarjolla ja suunnitteilla täydennys- ja jatkokoulutuksia rakennusosalalla työskenteleville.

Etelä-Pohjanmaalla tuetaan siirtymiä esimerkiksi teknologiateollisuuteen ja koulutusta on jo lisätty. Lisäksi TE-toimisto suunnittelee rakennusalan täydennyskoulutusta, joka toteutuu, mikäli määrärahat tämän mahdollistavat. TE-palveluvalikoimassa huomioidaan rakennusalan ongelmien heijastevaikutukset muilla aloilla. Kattavat palvelutkaan eivät välttämättä auta, sillä kokemusten perusteella lomautettuja rakennusalan työttömiä työnhakijoita on varsin haasteellista saada täydennyskoulutuksiin tai osaamisen kehittämisen muihin palveluihin.

Etelä-Savossa on keskusteltu mm. rakennussähköasentajien täydennyskoulutuksesta prosessiteollisuuden sähkö- automaatioasentajiksi teollisuudesta tulleiden palautteiden mukaisesti. Lisäksi alueella tullaan panostamaan koulutuspalvelujen suunnitteluun ja hankintaan rakennusalan irtisanomisuhan alaisten työntekijöiden työllistämisen edistämiseksi ja työntekijöiden osaamisen kehittämiseksi jatkuvan oppimisen näkökulmasta. Tarkoitus on tiivistää keskustelua yritysten ja rakennusteollisuuden kanssa sekä hyödyntää yrityskäyntejä tarkemman ajantasaisen tilannekuvan muodostamiseksi kehittämistoimenpiteiden tueksi.

Hämeessä alkavia koulutuksia arvioidaan koulutuksen järjestäjien kanssa ja suunnitteilla on rakennusalan irtisanottujen työntekijöiden koulutus purkualalle. TE-toimistossa työvälineinä ovat mm. muutosturvanyrkki (toimintamalli äkillisten rakennemuutostilanteiden hoitamiseen) ja ennakoiva muutosturva (säännöllinen seuranta tulevista muutostilanteista). Lisäksi suunnitteilla on hankintojen ABC: voivatko rakennus-alan yritykset saada lisää tuloa hankintoihin keskittämällä, ja yhteistyötä henkilöstöalan yritysten kanssa.

Kaakkois-Suomessa on laajat puitesopimukset rakennusalan (51-momentti), joita voidaan hyödyntää jatko- ja täydennyskoulutuksena niin työttömäksi jäävien kuin lomautettujen kohdalla. Myös rakennusliikkeillä on mahdollisuus kouluttaa henkilöstöään (yhteishankinta huomioiden). Lisäksi alueella on valmius nopeisiin koulutusratkaisuihin uusien kilpailutustoimien avulla. VOS -rahoitteisessa koulutuksessa taas jatkuva haku mahdollistaa uudelleen kouluttautumisen esimerkiksi kunnossapitoon tai sähköalalle. Lisäksi käytettävissä ovat valmennuspalvelut laajasti urasuunnittelun tueksi, mukaan lukien yrittäjävalmennus. Alueella aiotaan tehostaa entisestään rakennusalan yritysten kontaktointia ja palvelutarvekartoituksia TE-hallinnon toimesta.

Kainuussa asiakkaita on ohjattu aktiivisesti palveluihin ja aktivointiaste on Kainuussa koko maan korkein. Rakennusalan työttömyys on edellisvuotta matalammalla ja maakunnassa on edelleen hyvä työvoiman kysyntä, joten tilanne ei ole akuutti. Tästä johtuen TE-toimisto ei ole vielä tehnyt erityisiä valmistautumistoimia rakennusalan hiipumiseen liittyen. Maakunnassa on kuitenkin valmius siirtää osa henkilöstöstä käsittelemään muutosturvaa ja neuvomaan sekä henkilö- että työnantaja-asiakkaita tilanteen mahdollisesti kärjistyessä. ELY-keskus kuitenkin toteaa, että työllisyysmäärärahoissa on pystyttävä tilannetta ennakoimaan ja oltava varaus suunnitella ja toteuttaa kohdennettuja palveluja työttömyyden tai lomautuksen ajalle. Koska työllisyysmäärärahojen nykyinen sidonta-aste on korkea, lisämäärärahan tarve on ilmeinen.

Keski-Suomen ELY-keskus on varautunut TäsmäKoulutusten mahdolliseen kysynnän kasvuun, jolloin lomautusaikaa voitaisiin käyttää kouluttautumiseen. Tarjolla on myös eri aloille suuntaavia, tutustuttavia ammatillisia työvoimakoulutuksia, mikäli rakennusalan työkennellyt haluaa vaihtaa alaa, esim. sote-alalle. Myös VOS-rahoitteisia, tutkintoon johtavia työvoimakoulutuksia, on melko hyvin tarjolla.

Koulutusvaihtoehtojen saatavuuteen jatkossa vaikuttaa merkittävästi ELY-keskuksen on käytettävissä olevan momentin .51 määrärahan suuruus ja muiden alojen työmarkkinatilanteen kehittyminen. TE-toimistossa on varauduttu lomautusten ja työttömyyden kasvuun YT-ilmoitusten lisääntyttä. Isommista muutostilanteissa yrityksille tarjotaan myös mahdollisuutta hyödyntää maakunnassa kehitettyä moniammatillista muutosturvan toimintamallia.

Henkilöasiakaspalvelussa työnhaun alun palvelumalli on intensiivinen ja asiakkaat tavataan kasvotusten heti työttömyyden alussa. Myös lomautettujen kohdalla kartoitetaan työttömyyden riskiä ja suunnitellaan palvelukokonaisuus tätä silmällä pitäen. Irtisanottuja ja lomautettuja työnhakijoita välitetään mm. saneerausrakentamisen työpaikkoihin. Samoin työnhakijoiden alueelliseen liikkuvuuteen kannustaminen turvaa edelleen myös alan työntekijöiden saatavuutta siellä missä töitä edelleen on. Myös rekrykoulutuksella

ennakoidaan alan positiivisia muutoksia. Tällä hetkellä on mm. rakennusalaan liittyvä rekrykoulutus meneillään Jämsän seudulla.

Lapissa tilanne on toistaiseksi pysynyt hyvänä, mutta mikäli rakennusalan työnhakijoiden määrä kasvaa, voidaan heille järjestää rakennusalan lisä- ja täydennyskoulutusta työvoimakoulutuksena ammattitaidon ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi.

Pirkanmaalla on ainakin toistaiseksi edetty tavanomaisilla käytettävissä olevilla työkaluilla, mm. muutosturvalla. Viestintä mm. yrittäjäjärjestöjen kautta yrityksiin, vuokratyöfirmoille ja työntekijöille nähdään tärkeänä, mikäli tilanne jatkuu ja heikkenee. TE-palvelujen varautumissuunnitelma sisältää muutosturvan HTV-kapasiteetin lisäämisen, muut resurssisiirrot yrityspalveluissa tarpeen ja työpaineen mukaan ja kahden äkillisen rakennemuutoksen /tilannemuutokseen reagointi -tapahtuman pienhankinnan.

Pohjanmaalla lomautusten tai työttömyyden kasvun ei ole havaittu olevan vielä niin merkittävää, että olisi tarvittu erillisiä toimenpiteitä ja vihreän siirtymän hankkeet luovat kysyntää myös rakennusalan työntekijöille. Osa investoinneista on nyt jo rakenteilla, toiset odottavat lopullista päätöstä ja loput puskevat luvitusputkessa eteenpäin.

Pohjois-Karjalassa ei ole vielä tässä vaiheessa ei ole tehty erityisiä toimia liittyen rakennusalan muuttuneeseen tilanteeseen. Tarjolla on normaalit työvälitteet niin yritys- kuin työvoimapalvelujen puolella.

Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskuksen alueella kootaan kaksi alueellista ydinryhmää (mm. ELY-keskus ja TE-toimisto, Business Finland), jotka kokoontuvat säännöllisesti ja pohtivat kehittämistoimia. ELY-keskus on hakenut rakennusalan koulutukseen lisärahoitusta ja tilannetta seurataan aktiivisesti. ELY-keskus hankkii sekä yrityslähtöisenä että VOS-rahoitteisena työvoimakoulutuksena rakentamisalan koulutusta ympäri vuoden. Koulutusta on suunniteltu yhdessä alueellisen rakentamisalan järjestön, TE-toimiston ja koulutusorganisaatioiden kanssa.

TE-toimistossa suunnitellaan konkreettisia toimenpiteitä asiakkaiden tarpeiden mukaisesti. Näistä esimerkkinä projekti, joka keskittyy juuri rakennusosalta irtisanottujen tilanteen hoitamiseen ja kartoittamiseen. Jukkatalon kohdalla alueella selvitetään työllisyysvaikutuksia ja jatkotoimia, ELY-keskus järjestää yrittäjätapaamisinfon ja työntekijöille järjestetään yhteinen info Uudenmaan TE-toimiston kanssa. Osa Jukka-talon työntekijöistä on tullut TE-toimiston asiakkaisiksi jo keväällä lomautusten alkaessa, mutta suurin osa konkurssin seurauksena irtisanottavista tulee asiakkaisiksi 12.9 jälkeen. TE-toimistolla on valmius järjestää Pop up -tilaisuus irtisanotuille Pyhännällä tarpeen mukaan. Siklatilat sijaitsevat taas Limingassa, joten Oulun toimipiste on vieressä ja palvelut asiakkaiden ulottuvilla.

Pohjois-Savossa tuetaan työvoiman osaamisen vahvistamista ja uudelleentyöllistymistä suunnittelemalla ja toteuttamalla yhdessä oppilaitosten ja yritysten kanssa soveltuvia työvoimakoulutuksia rakennusalan osaamisen kehittämiseksi. Työntekijöillä on mahdollisuus täydentää osaamista myös muutosturvan avulla. Yrittäjyyttä tuetaan startti yrittäjäksi -työvoimakoulutuksella sekä starttirahalla. Koulutusten toteuttamista varten olisi tarpeellista saada määrärahoja lisää. Uudelleentyöllistymisen tueksi järjestetään myös työnhaku- ja uravalmennuksia sekä työhönvalmennusta.

Satakunnassa on ennakoitu, että tilanne tulee heikkenemään nykyisestään. Tilanteen vaatiessa TE-toimisto pystyy nopeasti kohdentamaan palvelujaan ja kohdistamaan resurssiaan koko maakunnan alueella, mutta vielä ei ole erityisempiä toimia suunnitteilla tai toteutuksessa.

Uudenmaan ELY-keskus toteaa, että työvoimakoulutuksissa varautuminen tapahtuu automaattisesti, kun rekrykoulutuksia ei rekrytoivien työnantajien puutteen vuoksi aloiteta. Koulutusten kohdennuksia tehdään aina työvoimatarpeiden ja saatavilla olevan ennakoitiedon perusteella. Tämä vuoden loppuun asti voidaan (määrärahojen puitteissa) hyödyntää yritysten kehittämispalveluja. Yrityksen ollessa jo vaikeuksissa, on Talousapu-palvelu oikeampi lääke. Ammattikorkeakoulujen kautta kanavoitava TKI-rahoitus (toimintaympäristötuki, Hämeen ELY) voisi tulla kyseeseen useamman yrityksen ryhmille, jotka haluavat syvällisemmin kehittää TKI-näkökulmasta toimintaansa ja tulevaisuudessa ESR-hankehauissa voitaisiin katsoa, tulisiko toimialan tilannetta tukevia ratkaisuja tarjolle.

Uudenmaan TE-toimistossa työskennellään toimialatiimeissä, mikä mahdollistaa rakennusalan työnhakijoiden palvelun samassa tiimissä ja asiakasmäärien jatkuvan seurannan. TE-toimistolla on tarvittaessa valmius muodostaa nopealla aikataululla projektioorganisaatio/ryhmä tilanteen hallintaan. TE-keskus kartoittaa toimialan työnhakijoille sopivia palveluja, joiden avulla työmarkkinoille takaisin pääsyä voitaisiin nopeuttaa ja yhteistyössä Uudenmaan ELY-keskuksen on pohdittu alustavasti sitä, millaisia palveluhankintoja rakennusalan työnhakijoille voitaisiin toteuttaa. Lisäksi on työkalupakissa ovat jo olleet ja ovat jatkossakin mukana rekrytointitapahtumat.

Varsinais-Suomen ELY-keskuksessa tiedotusta pyritään parantamaan eri toimijoiden välillä ja ulospäin alalta lomautettaville ja työttömiksi jääville. Maakunnan koulutustarjonnassa on varauduttu kasvavaan korjausrakentamisen koulutuksen tarpeisiin sekä erilaisiin jatko- ja täydennyskoulutustarpeisiin (esim. työnjohdollista osaamispuutetta on havaittu). Lomautukset nähdään vakavaraisille yrityksille erinomaisena paikkana kouluttaa työntekijöitään suoraan omiin tarpeisiinsa esim. täsmäkoulutuksella.

Rakennusalan ja talotekniikan työnhakijoiden ammattitaidon arviointeja on käynnistetty keväällä 2023 ja niitä jatketaan syksyllä 2023. Asiakaspalvelussa tehdään säännöllisesti TE-toimiston eri toimialaryhmien kuormittavuuteen liittyviä tarkasteluja ja tarvittaessa henkilöasiakaspalvelun resurssia siirretään sinne missä kuormitusta on enemmän. Vaikeuksiin joutuneille rakennusalan yrityksille tiedotetaan mm. muutosturvaan liittyvistä asioista, yhteishankintakoulutusmahdollisuuksista ja julkisista yrityspalveluista.

Aiemmat opit muutostilanteista hyödynnetään

Monissa vastauksissa todettiin, että aiemmissa rakennemuutoksista hyödynnettyjä toimintamalleja tullaan käyttämään rakennusalan ongelmiin vastaamiseksi. Näistä esimerkkejä ovat Hämeessä toimivat PÄRM-koordinaatioryhmät, Keski-Suomen kokemukset Jämsän Kaipolan rakennemuutoksesta, Lapin kokemuksen Stora Enson tehtaan loppumisesta, Pohjois-Pohjanmaan opit mm. Stora Enson ja Nokian tilanteiden hoidosta sekä kokemukset Venäjän hyökkäyssodan ja pandemian vaikutusten hoidosta (esim. Ilmailuala Uudellamaalla).

Arviot PÄRM-toimintamallin hyödynnettävyydestä alueilla

Useimmat alueet pitivät PÄRM-toimintamallia hyvänä ja uskoivat, että se voitaisiin ottaa käyttöön rakennusteollisuuden laskusuhdanteen hoidossa. Alueilla pidettiin hyvänä, että myös pienimuotoisempien rakennemuutosten hoitoon on oma välineensä, mutta PÄRM-rahoituksen ohella rakennemuutostilanteiden hoitaminen vaatii myös muuta rahoitusta. Vastauksista kävi myös ilmi, että tietyillä alueilla olisi tarvetta PÄRM-toimintamallille, mutta kriteerit eivät täyty. TEM uudistaa PÄRM-hakua, ja tilanteita arvioidaan jatkossa tapauskohtaisesti ilman tarkkaa kriteeristöä.

Etelä-Pohjanmaalla, Etelä-Savossa, Kainuussa PÄRM-mallia voitaisiin hyödyntää, mikäli tilanne pahenee. Myöskään Keski-Suomen ELY ei nähnyt tarvetta tällä hetkellä, mutta alueen TE-toimisto piti PÄRM-tyyppistä yhteistyömallia, eräänlaista kasvun koordinaatioryhmää, hyvänä toimintatapana myös ns. normaalioloissa. Pohjois-Savon alueella PÄRM-toimintamallin hyödyntäminen on jo ajankohtaista rakennusteollisuuden nykyisessä tilanteessa.

Hämeessä malli on jo käytössä. Lapissakin on toimittu PÄRM-mallin kaltainen toimintatapa käytössä, joten tarpeen vaatiessa PÄRM voidaan ottaa nopeasti käyttöön. Myös Pohjois-Karjalassa on vastaavan tyyppisiä toimintamalleja toteutettu jo aikaisemmin ja ELY-keskus toivoo TEM:iltä osallistumista esimerkiksi tilannekuvan rakentamisen ja hyvien käytännön toimintamallien esiintuomisen kautta. Satakunnan TE-toimiston mukaan esitetty PÄRM-toimintamalli vastaa lähes yksi yhteen toimintamallia, jota Satakunnassa on viime vuosina toteutettu tuloksellisesti etenkin isojen yritysten toiminnan lakkaamisten yhteydessä (esim. STX ja Venator).

Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus aikoo lähteä toimimaan PÄRM-toimintamallin mukaisesti seudullisena tarkasteluna (Jukkatalon konkurssivaikutukset Pyhännällä). Myös alueen TE-toimisto toteaa, että tilanne mielestämme vaatii (vähintään) PÄRM-toimintamallin tarkastelun alueellamme.

Myös Pirkanmaalla PÄRM:iä voidaan hyödyntää. ELY-keskus korostaa tarvetta lisämäärärahoille rakennusalan ammattilaisten osaamisen kehittämiseen (esim. mom. .51) on ilmeinen. Pohjanmaalla taas kaivataan vihreän siirtymän hankkeista johtuen enemmänkin positiivisen kuin negatiivisen rakennemuutoksen työkaluja.

Kaakkois-Suomen ELY-keskus katsoo, että PÄRM-toimintamalli olisi hyödynnettävissä rakennusallalle kohdistuneen merkittävän muutoksen myötä, joka kohdistuu erityisesti Kouvolaan (Wickholmin konkurssi), mutta välillisesti alihankintaketjuineen koko Kaakkois-Suomen alueelle. Tilanne on kuitenkin pahentunut lyhyessä ajassa niin merkittävästi, että PÄRM:n sijasta tarve voi mahdollista olla jo ÄRM-toimintamallille, ainakin Kymenlaakson osalta.

Varsinais-Suomessa ja Uudenmaan ELY-keskuksessa arvioitiin, että PÄRM-soveltuu heikosti rakennusalan valtakunnalliseen suhdannetilanteeseen. Uudenmaan TE-toimiston mukaan toimintamalli on kuitenkin tarvittaessa hyödynnettävissä alueella.

RAKENNEMUUTOSTILANTEISIIN KÄYTETTÄVISSÄ OLEVAT VÄLINEET

Äkillinen rakennemuutoksen (ÄRM) toimintamalli

Äkillisellä rakennemuutoksella (ÄRM) tarkoitetaan tilannetta, jossa alueellisesti tai valtakunnallisesti merkittävä työnantaja tai toimiala irtisanoo suuren määrän työntekijöitä kerralla konkurssin tai laajan sopeuttamistoimenpiteen johdosta. Toimintamallin soveltaminen perustuu kokonaisarvioon.

ÄRM-kriteerit:

- Kyseessä on elinkeinoelämän rakenteiden äkillinen muutos ja uhkaava aluetalouden kriisi, ei yleisen suhdannetilanteen aiheuttama useille aloille kohdentuva työpaikkamenetys.
- Työpaikkamenetysten kokonaismäärä yrityksessä ja koko tuotantoketjussa/-klusterissa on yhteensä useita satoja ja työpaikkavähennys on alueellisesti kriittinen (suhteellinen merkitys).

- Alueella on jatkuvan elinkeinorakenteen kehittämisen tuloksena uudistumispotentiaalia.
- Valtioneuvoston lisätoimilla ja -rahoituksella voidaan arvioida olevan oleellinen merkitys uudelleentyöllistymisen sekä uuden yritystoiminnan ja työpaikkojen luomisessa

ÄRM-tilanteen hoitamiseksi alueelle kohdennetaan työllisyys-, elinkeino- ja aluekehittämistoimenpiteitä/-rahoitusta. Lähtökohtana on alueen toimijoiden oma vastuu ja toimijoiden yhdessä kokoama toimenpidesuunnitelma. ÄRM-rahoitusta on kohdennettu viime vuosina mm. Uudenkaupungin autotehtaan (8/23), Kemin Veitsiluodon (6/22), Jämsän Kaipolan paperitehtaan (12/21) ja Lahden Scanian bussikoritehtaan (12/20) tilanteiden hoitamiseen. Odotettavissa on ÄRM-hakemus Kotkan Sunilan tehtaan sulkemistilanteen hoitamiseksi.

Työ- ja elinkeinoministeriöllä on tällä hetkellä käytettävissään ÄRM-rahoitusta noin 13 miljoonaa euroa vuosille 2023 ja 2024 (huomioiden, että osa rahoituksesta tulee todennäköisesti kohdistumaan Kymenlaakson/Kotkan tilanteen hoitamiseen). Rahoitus on kohdennettava alueellisesti eli tiettyyn tai tiettyihin ennakkoon määriteltyihin maakuntiin. Rahoitus soveltuu parhaiten tilanteisiin, joissa yksi iso työnantaja irtisanoo kerralla suuren joukon työntekijöitä.

Rahoitusta ei voi kuitenkaan käyttää yritystukena vaan se on tarkoitettu alueiden kehittämistä, kestäväää kasvua ja elinvoimaa edistäviin hankkeisiin sekä niihin sisältyviin investointeihin. Rahoitusta voi käyttää myös kuntien ja kuntayhtymien toteuttamiin yritysten toimintaedellytyksiä tukeviin perusrakenteen investointihankkeisiin. TEM katsoo, että ÄRM-rahoitusta on haastavaa käyttää toimialakohtaiseen esim. rakennusalan tukemiseen alueellisen kohdennushaasteen vuoksi.

Varsinaisessa ÄRM-tilanteessa on käytettävissä lisäksi EU:n alue- ja rakennepolitiikan ohjelman ohjelmarahoitusta sekä rajoitetusti ns. 51-momentin työllisyyden hoitoon tarkoitettuja määrärahoja (ks. alla). ÄRM-tukipakettiin voidaan yhteistyössä eri hallinnonalojen kanssa hakea rahoitusta myös esim. liikenne- ja viestintäministeriön tai opetus- ja kulttuuriministeriön momenteilta tarpeen niin vaatiessa.

Pieni äkillinen rakennemuutos (PÄRM)

Kaikki äkilliset rakennemuutostilanteet eivät aiheuta aluetaloudellista kriisiä, mutta paikallisesti niillä saattaa olla kriisiyttävä vaikutus. Näihin tilanteisiin vastaamiseksi voidaan hyödyntää paikallisten äkillisten rakennemuutosten hoitamiseen tarkoitettua mallia (PÄRM). PÄRM voi liittyä esimerkiksi seuraavan kaltaisiin tilanteisiin:

- Pienellä paikkakunnalla suhteellisen suuri työllistäjä vetäytyy ennakoimattomasti
- Jokin ennakoimaton kehityskulku kohdistuu laajasti tietyn alueen yrityksiin ja supistaa näiden toimintaa merkittävästi aiheuttaen paikalliselle elinkeinotoiminnalle kriisin

PÄRM-toimintamalli perustuu alueelliseen yhteistyöhön tilanteen hoitamiseksi. Paikallisten äkillisten rakennemuutosten koordinaatioon ja uuden yritystoiminnan mahdollisuuksien analysointiin voidaan myöntää alueelle koordinaatorahoitusta (pääsääntöisesti korkeintaan 100 000 €, jousto mahdollinen perustellusta syystä).

Työ- ja elinkeinoministeriöllä on käytettävissään PÄRM-rahoitusta tällä hetkellä noin 1,7 miljoonaa euroa. Tämä rahoitus on käytettävä vuoden 2023 aikana ja sillä voidaan vastata mm. rakennusalan paikallisiin pienempiin rakennemuutostilanteisiin. TEM on tehostetusti viestinyt välineestä alueellisille toimijoille.

Julkiset työvoima- ja yrityspalvelut (32.30.51 ym. valtion talousarvion määrärahamomentit)

Työllisyysmäärärahoilla rahoitetaan julkisia työvoima- ja yrityspalveluita, joista volyymiltaan merkittävimpiä ovat työvoimakoulutukset, työllistymistä edistävät valmennukset, palkkatuettu työ ja starttiraha. Edellä mainittuja palveluita rahoitetaan pääosin valtion talousarvion määrärahamomentilta 32.30.51, mutta palveluihin käytetään osin myös OKM:n ja STM:n pääluokkiin budjetoituja määrärahoja. Palveluita tarjotaan jatkuvasti työttömille työnhakijoille tarpeen mukaan. Näin ollen palvelut ja rahoitus kohdentuvat ilman erillisiäkin toimenpiteitä jossain määrin äkillisen rakennemuutostilanteen johdosta työttömäksi jääneiden henkilöiden palveluihin.

Työ- ja elinkeinoministeriö jakaa määrärahasta suurimman osan alkuvuodesta perustuen työttömien määrään ja alueilla jo ennestään käytettävissä olevaan määrärahaan. Osa määrärahasta jaetaan alueille vuoden aikana ilmenevien tarpeiden mukaan, mikä mahdollistaa momentin määrärahan voimakkaamman kohdentamisen rakennemuutoksesta kärsiville alueille. Tarvittaessa määrärahaa kokonaisuudessaan voidaan lisätä lisätalousarviomenettelyn kautta.

Syyskuun 2023 alussa ministeriössä on jakamatonta momentin määrärahaa noin 8,9 milj. euroa (ELY-keskuksilla tällä hetkellä käytettävissä noin 446 milj. euroa, josta reilut 80 % on sidottu).

Euroopan globalisaatorahasto (EGR)

Euroopan globalisaatorahastosta voidaan hakea tukea työttömiksi jääneille työntekijöille odottamattomien ja yllättävien yritysten liiketoimintaan vaikuttavien tapahtumien johdosta. EGR-tukea voi hakea Euroopan komissiolta tilanteessa, joissa yli 200 henkilöä irtisanotaan kerralla yhdestä yrityksestä tai samalta toimialalta, tai jos pienellä työmarkkina-alueella tapahtuvilla irtisanomisilla on vakava vaikutus työllisyyteen ja talouteen.

Työ- ja elinkeinoministeriö vastaa rahaston hallinnoinnista Suomessa. Toimeenpanovastuu on alueellisilla ELY-keskuksilla ja TE-toimistoilla, jatkossa työllisyysalueilla. Suomi on viimeksi hakenut rahoitusta Finnairin tilanteeseen (11/20). Vuosien 2007-2019 aikana Suomi on saanut rahoitusta noin 70 miljoonaa euroa. Rahoitus vaatii valtion vastinrahoitusta (40%).

Euroopan globalisaatorahaston osalta Suomi voisi selvittää yhdessä Euroopan komission kanssa rahaston kriteerien täyttymistä ja tukitoimien soveltuvuutta rakennusalan yrityksistä irtisanottujen henkilöiden työvoimapolitiittisiin tukitoimenpiteisiin.